

Матяш Ірина

ГАЛУЗЕВА ПРОГРАМА «АРХІВНА УКРАЇНІКА»

В публікації обґрунтовано необхідність розроблення Галузевої програми «Архівна україніка», визначено мету і завдання програми, шляхи її практичного здійснення, зокрема, створення взаємозв'язаної системи довідників про документи вітчизняної культурної спадщини, які знаходяться за кордоном.

Ключові слова: архівна україніка, галузева програма, документи культурної спадщини, система довідників.

В публикации обоснована необходимость разработки Отраслевой программы «Архивная украиника», определены цели и задачи программы, пути их практического осуществления, в частности, создание взаимосвязанной системы справочников о документах отечественного культурного наследия, находящихся за границей.

Ключевые слова: архивная украиника, отраслевая программа, документы культурного наследия, система справочников.

It is proved the necessity of working out of the «Archival Ukrainica» Branch program, determined aim and tasks of the program, ways of its practical realization, and creation of the interconnected system of reference books on the cultural heritage of Ukraine documents which are abroad in the publication.

Key words: an Archival Ukrainica, the branch program, cultural heritage documents, system of reference books.

Загальна частина

Документи культурної спадщини України, які знаходяться за кордоном, та документи іноземного походження, що стосуються історії України, в науковій літературі дефіновані як Архівна україніка. За змістом воно аналогічне поняттям «архівна росіка», «архівна білорусіка» тощо (у пострадянських державах) та «полоніка», «гунгаріка», «румуніка» тощо (в колишніх країнах соціалістичного табору) з яскраво вираженим національним компонентом у кожному випадку, пов'язаним з виявленням і вивченням джерел до історії державотворення та формування національних традицій у різних країнах. Склад і зміст Архівної україніки відображає Концепція створення та функціонування Національного реєстру «Архівна україніка», схвалена колегією Держкомархіву України 14 серпня 2007 р.

Згідно з Законом України «Про Національний архівний фонд та архівні установи» (2001, ст. 5) Архівна україніка, що зберігається в інших країнах, підлягає поверненню в Україну в оригіналах або копіях. Реалізація цього завдання передбачає укладання спеціального реєстру – комплексного масиву відомостей вторинної інформації про місця зберігання (країни, міста, інституції/приватні власники), склад і зміст Архівної україніки.

Основні засади виявлення, реєстрації та впровадження в науковий обіг архівної інформації, що міститься в подібних документах, було вперше визначено Державною програмою «Книжкова та рукописна спадщина України: створення бібліографічного реєстру і системи збереження та загальнодоступності» (1992), зокрема її підпрограмою «Архівна та рукописна Україніка: Національна зведена система документальної інформації» (1991–1996). Однак упродовж терміну реалізації програми повноцінного інформаційного продукту щодо Архівної україніки не було створено.

Проблеми реєстрації Архівної україніки знайшли також відображення в Державній програмі «Культурні цінності України: Втрати. Шляхи повернення» (1999) та в рішеннях колегії Державного комітету архівів України «Про створення баз даних на зарубіжні документи історико-культурної спадщини України та документи іноземного походження з історії України» (17 січня 2001 р.), «Про підготовку основних засад міжвідомчої Програми «Архівна спадщина української еміграції та діаспори ХХ ст.» (27 листопада 2002 р.), «Про виявлення зарубіжної архівної україніки державними архівними установами» (22 грудня 2006 р.), спрямованих зокрема на створення та реалізацію програми виявлення Архівної україніки за межами України на період з 2001 р. по 2010 р. Завершення такої роботи у вигляді спеціальних довідників (у тому числі електронних) про Архівну україніку в конкретних країнах досі не відбулося. Проміжні результати зусиль у цій царині реалізовано в інформаційному ресурсі, розміщеному на веб-порталі Держкомархіву України (розділ «Зарубіжна архівна україніка»), який включає загальні огляди, матеріали до бібліографії (589 позицій, перелік динамічний), огляди зібрань Архівної україніки в окремих країнах світу (Австралія, Австрія, Великобританія, Італія, Казахстан, Канада, Польща, Росія, США, ФРН, Франція, Чехія), нормативні документи.

Затверджений наказом Головархіву України від 11.11.1999 № 67 та зареєстрований в Міністерстві юстиції України за № 816/4109 від 29.11.1999 Порядок здійснення централізованого обліку документів історико-культурної спадщини України, що знаходяться за кордоном, та документів іноземного походження, що стосуються історії України (1999) повноцінно не реалізується і вимагає внесення змін і доповнень.

Загалом вирішення проблеми виявлення та обліку документів історико-культурної спадщини України, що знаходяться за кордоном, та документів іноземного походження, що стосуються історії України, істотно гальмували брак в архівних установах фахівців зі знанням іноземних мов, коштів на проведення цілеспрямованої архівної евристики, неперіоритетність цих питань у практиці роботи центральних та місцевих державних архівних установ, брак механізму регулювання надання інформації про такі документи співробітниками академічних інститутів та інших установ, які досліджували Архівну україніку в окремих країнах, та спеціалізованої архівної установи для виявлення і зберігання Архівної україніки. Останнє зумовлювало спорадичність і розпорошеність зусиль науковців та архівістів щодо збирання відомостей про Архівну україніку.

Вирішити окреслені проблеми покликана Галузева програма «Архівна україніка» (далі – Програма).

Мета та основні завдання

Мета Програми полягає в наступному: 1) розробленні наукових і організаційних засад створення комплексного реєстру Архівної україніки; 2) створенні реєстру фондів/колекцій/документів культурної спадщини України, які знаходяться за кордоном; 3) створення реєстру документів, переданих на законних підставах до державних архівів України, та документів іноземного походження, що стосуються історії України; 4) укладанні повного переліку зарубіжних установ, які зберігають Архівну україніку; 5) створенні належних умов доступу до комплексного реєстру Архівної україніки.

Основні завдання:

- створення матеріально-технічної бази для створення комплексного реєстру Архівної україніки;
- розроблення наукових засад реєстру Архівної україніки та алгоритму проведення науково-пошукової роботи щодо виявлення Архівної україніки;
- вироблення схеми описання документів/комплексів Архівної україніки та установ, які зберігають відповідні документи;
- удосконалення кваліфікації співробітників архівних установ, до компетенції яких входить виявлення Архівної україніки та створення відповідного реєстру;
- створення реєстрів: а) документів культурної спадщини України, які знаходяться за кордоном та які передані на законних підставах до державних архівів України; б) документів іноземного походження, що стосуються історії України; в) зарубіжних установ, які зберігають Архівну україніку;
- організація централізованого зберігання інформаційного ресурсу Архівної україніки.

Для виконання завдань Програми передбачається здійснити заходи відповідно до положень, викладених у Концепції створення та функціонування Національного реєстру «Архівна україніка», та Додатку до цієї Програми, а також із урахуванням Положення державної установи «Центральний державний архів зарубіжної україніки» (далі – ЦДАЗУ), Порядку здійснення централізованого державного обліку документів історико-культурної спадщини, що знаходяться за кордоном, та документів іноземного походження, що стосуються історії України, і рішення колегії Держкомархіву від 17 грудня 2007 р.

Програма уможливить координацію зусиль українських архівістів щодо збирання відомостей про зарубіжні українські архівні цінності, що зберігаються як за межами України, так і в державних архівах, музеях та бібліотеках України, передані туди на підставі міжнародних угод про співробітництво в галузі архівної справи або шляхом дарування чи за заповітом, та документи іноземного походження, що стосуються історії України. Термін реалізації Програми становить 5 років (2008–2012 рр.)

Фінансове забезпечення

Фінансове забезпечення реалізації Програми здійснюватиметься за рахунок коштів Державного бюджету – в межах фінансування основної діяльності ЦДАЗУ, інших центральних і місцевих архівних установ та згідно з Державною програмою розвитку архівної справи на 2006–2010 рр.

(розділи «Повернення архівних цінностей в Україну» – 968 тис. грн., «Наукові дослідження», п. 16 – 100 тис. грн.)

Орієнтовний обсяг завдань Програми становить 1575 тис. грн.

Очікувані результати

Реалізація Програми уможливить:

- створення матеріально-технічних та інтелектуальних умов для реєстрації Архівної україніки та установ, які зберігають відповідні документи;
- укладання реєстру архівних фондів і колекцій Архівної україніки з відомостями про їхній склад;
- створення інформаційного ресурсу для підготовки взаємопов'язаної системи довідників (у тому числі електронних) про документи культурної спадщини України, які знаходяться за кордоном, та документи іноземного походження, що стосуються історії України;
- організацію централізованого зберігання інформаційного ресурсу Архівної україніки.

Координація роботи і контроль за виконанням Програми

Контроль за виконанням Програми здійснює Держкомархів.

Наукове забезпечення здійснює Український науково-дослідний інститут архівної справи та документознавства.

Координацію виконання Програми здійснює ЦДАЗУ.

Для організації виконання Програми Держкомархів утворює міжвідомчу робочу групу в складі представників Управління інформації та міжнародного співробітництва Державного комітету архівів України, Центрального державного архіву зарубіжної україніки, ЦДАВО України, ЦДАГО України, ЦДІАК України, ЦДІАЛ України, ЦДАМЛМ України, ЦДКФФА України імені Г. С. Пшеничного, ЦДНТА України, державних архівів в Автономній Республіці Крим, областей, міст Києва і Севастополя України та інших зацікавлених установ.

Порядок здійснення реєстрації та обліку Архівної україніки

З метою систематизації інформації про Архівну україніку ЦДАЗУ створює реєстри: а) зарубіжних установ, які зберігають архівну україніку; б) документів культурної спадщини України, які знаходяться за кордоном; в) документів іноземного походження, що стосуються історії України; г) Архівної україніки, переданої/повернутої на законних підставах до українських архівних установ.

Кожен державний архів України складає повний реєстр документів Архівної україніки, отриманих ними на підставі міжнародних угод про співробітництво в галузі архівної справи або шляхом дарування чи за заповітом, в інший спосіб, один примірник якого передають до ЦДАЗУ. Крім того, державні архіви ведуть систематичну роботу з описування документів Архівної україніки на картках централізованого державного обліку в двох примірниках, один із яких передають до Центрального фондового каталогу. По одному примірнику реєстру та картки зберігають за місцем їх складання.

Виявлення документів Архівної україніки, переданої/повернутої в Україну, у фондах архівних підрозділів наукових установ, музеїв та бібліотек України здійснює ЦДАЗУ із залученням співробітників відповідних установ **на взаємовигідних умовах**.

Український науково-дослідний інститут архівної справи та документознавства розробляє наукові засади реалізації Програми, спільно з Держкомархівом України та державними архівами проводить наукові семінари, конференції та наради з питань, пов'язаних із реалізацією Програми.

Управління інформації та міжнародного співробітництва Держкомархіву України надає допомогу у вирішенні питань, пов'язаних із укладанням, виконанням міжнародних угод у галузі архівної справи та дотриманням норм міжнародного права в питаннях організації виявлення та реєстрації документів Архівної україніки.

План заходів щодо створення реєстру «Архівна україніка»

Згідно з Державною програмою розвитку архівної справи на 2006–2010 рр. (розділ «Повернення архівних цінностей в Україну» – 968 тис. грн.):

- Придбання комп'ютерної техніки та витратних матеріалів для реєстрації документів Архівної україніки та закордонних установ, які зберігають такі документи – 2008–2010 рр. – 165 тис. грн.
- Створення єдиного банку даних про українські архіви в державних, інституційних та приватних архівах іноземних держав – 2008–2010 рр. – 455,4 тис. грн.
- Підтримка, захист інформації та експлуатація реєстру зарубіжної «Архівної україніки» – 2008–2010 рр. – 90 тис. грн.
- Постійна підтримка мережі Інтернет – 2008–2010 рр. – 60 тис.
- Розроблення науково-методичних посібників – 2009–2010 рр. – 100 тис. грн.
- Публікація серії науково-довідкових видань та підготовка реєстру архівних документів 2009–2010 рр. – 59 тис. грн.
- Організація евристичної роботи в зарубіжних країнах з метою пошуку документів з історії України та українського народу – 2008–2010 рр. – 138,6 тис. грн.

Додатково до Державної програми:

- Організація курсів іноземних мов при Держкомархіві або УНДІАСД для співробітників, діяльність яких пов'язана з підготовкою реєстру – 2010–2012 рр. – з розрахунку 2,5 тис. грн. на одного слухача на рік: – 250 тис. грн.;
- Підтримка, захист інформації та експлуатація реєстру «Архівна україніка» – 2010–2012 рр. – 60 тис. грн.

* Схвалена Нормативно-методичною комісією Держкомархіву України. Пр. № 3 від 22 травня 2008 р.